



## The Gender Division of Labor during the Proto Elamite period in Late 4th millennium Iran in Susa, Malyan and Yahya

Donya Etemadifar<sup>1</sup>, & Rouhollah Yousefi Zoshk<sup>2</sup>  
(73-95)

### Abstract

This article examines unilateral models of craft specialization and gender division of labor in pastoral nomad societies reach the highest level of complexity in Iranian plateau in late 4th millennium. Gender archaeology is an important issue that has been seriously investigated in the last few decades which addresses gender differences between men and women throughout history. In Proto Elamite community, women involvement in non-domestic production increase as social complexity progresses. Although archaeologists have largely moved beyond these typologies, the remnants of these modes of thought are still pervasive in much of the literature on gender division of labor. This article argues that specialized production and specialist workers in proto Elamite pastoral nomad societies occurred within the household and involved the participation of men, women, and children. Using Iranian archaeology of the 4th millennium in which complex societies emerged as a reference point, this article constructs the argument that the specialized workers divided within their gender can be the center of production before pre-state political systems in a community within pastoral nomadism subsistence system. In this case, such a household production and workers ration system in a pastoral nomad society does not necessarily connote a lower level of socio-political or economic development. In this article, we explore the history of research on Proto Elamite economic systems. In particular, we direct the literature review at archaeological research on the late 4th millennium Iran. I then use these concepts to examine the role of gender in specialized household production based on the Proto Elamite written texts mainly deals with workers and ration during the proto Elamite period.

### Keywords

gender, labor, Iran, Proto Elamite period, Iran, specialized worker.

1. Ph.D. Candidate of Archeology, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran. Corresponding Author: [etemadi.d@yahoo.com](mailto:etemadi.d@yahoo.com).

<sup>2</sup> Assosiate Professor of Prehistoric Archaeology, Islamic Azad University of Varamin-Pishva Branch, Iran.



## مطالعه و بررسی تفکیک جنسیتی نیروی کار در دوره آغاز ایلامی:

بر اساس بازخوانی گل‌نشته‌های شوش، ملیان و یحیی

### دنیا اعتمادی فر<sup>۱</sup>

دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دانشگاه علوم تحقیقات

### روح الله یوسفی زشک

دانشیار باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ورامین پیشوا.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۰

رویکرد علمی - پژوهشی

### چکیده

باستان‌شناسی جنسیت در چند دهه اخیر به تفاوت‌های جنسیتی میان مردان و زنان در طول تاریخ پرداخته است. این که زنان از چه زمان پا به عرصه و فعالیت‌هایی غیر از مشاغل خانگی زده‌اند، سؤال است که ذهن افراد بخصوص باستان‌شناسان را درگیر خود کرده است. یکی از دوره‌هایی که اطلاعات خوبی از وضعیت دو گروه جنسیتی در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد، دوره آغاز ایلامی است. این جامعه در اواخر هزاره چهارم قبل از میلاد دارای پیچیدگی‌های زیادی در تقسیم بندی کار بود. تولید تخصصی در این جوامع اغلب شامل تولید خانگی و پرداخت دستمزد به کارگران گوناگون را نشان می‌دهد. در بسیاری از مشاغل زنان و در موارد اندکی کودکان، هم پای مردان به کارهای تولیدی مشغول بودند که حاصل فعالیت آن‌ها به پرداخت دستمزد منجر می‌شد و احتمالاً مدیران در دوران آغاز ایلامی با مدیریت کردن منابع انسانی کار می‌کردند. در بیشتر مواقع تولید در جامعه آغاز ایلامی در زمینه‌های داخلی صورت می‌گیرد و این تفکیک جنسیتی نیروی کار، با توافق در داخل خانواده شروع شده و به زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی رسیده است. تعداد زیادی گل‌نشته از این دوره به دست آمده که جزو قدیمی‌ترین خطوط نگارشی خاورمیانه است که تعداد و میزان جیره روی آن‌ها مکتوب شده است. در این مقاله با بازخوانی متونی که نیروی کار و مشاغل تولیدی و دامداری را ثبت کرده‌اند، به روشن شدن بیشتر وضعیت زنان فلات ایران در پایان هزاره چهارم ق.م و همچنین نقطه قوت این دوره با توجه به آن پرداخته می‌شود.

### کلمات کلیدی:

آغاز ایلامی، گل‌نشته، کارگر تخصصی، جنسیت، پرداخت دستمزد.



در سال ۱۹۰۰ میلادی گل‌نشته‌ای متفاوت با آن چه تاکنون در کاوش‌ها توسط فرانسویان به دست آمده بود، کشف شد که آن را گل‌نشته آغاز ایلامی خواندند (Scheil, 1905; 60) و دلیل آن را نمونه شوش و انشان (ایلام تورات) عنوان کردند. با کاوش‌های دیگر طی دهه‌های بعد با کشف گل‌نشته‌های مشابه بی‌شمار در نواحی مختلف فلات ایران این عنوان به چالش کشیده شد، مانند تپه سیلک در سال ۱۹۴۳ میلادی که کاوشگران پس از کشف گل‌نشته آغاز ایلامی علت آن را تسخیر نظامی توسط شوشی‌ها عنوان کردند (گیرشمن، ۱۳۷۸: ۷۱) و کمی بعد هم با کشف گل‌نشته مشابه دیگر در محوطه تل‌گسر سال ۱۹۴۸ میلادی در دشت رامهرمز، معنی واژه آغاز ایلامی به یک فرهنگ با دوره زمانی خاص در فلات ایران تغییر پیدا کرد (هلوینگ: ۱۳۸۳، Matthews and Fazeli, 2022: 188-150)، که فن مدیریت و نگارش استاندارد از شاخصه‌های آن است (Afshari and Yousefi: 2022) و تعریف مشترک همه آن‌ها، تشکیلات اداری شامل گونه خاصی از مهرها و الواح نوشتاری شمارشی است که گاهی نیز با علائم همراه است (هلوینگ، ۱۳۸۳: ۱۵۰).

گاهنگاری این دوره با توجه به نمونه‌های کربن ۱۴ از ملیان و یک مورد از شوش، فاصله زمانی بین ۳۳۰۰-۳۰۰۰ ق.م شکل تکامل یافته خط آغاز ایلامی را نشان می‌دهد (Dahl et al, 2013: 358) اما هنوز اواخر این دوره فرهنگی، چندان مشخص نیست (پاتس، ۱۹۹۷: ۹۹).

هشت محوطه مهم آغاز ایلامی که از آن‌ها گل‌نشته به دست آمده است شامل: ۱- شوش (Vallat: 1971)، ۲- تپه سیلک (Ghrshman: 1934; XXXI)، ۳- تل‌گسر (whitcomb; 1971, 37-Alizadeh; 2014, 45)، ۴- تپه یحیی (Stopler; 1985-Sumner; 1974)، ۵- تل ملیان (Damerow & Englund; 1989- Lamberg-Karlovsky; 1971)، ۶- شهر سوخته (Amiet et al; 1978: 25)، ۷- تپه ازبکی (Vallat; 2003) و ۸- تپه سفالین (Dahl et al; 2013: 60) که به علت کاوش‌های گسترده شوش در اوایل قرن بیستم میلادی حجم بالایی گل‌نشته از این محوطه به دست آمده و شاید اگر کاوش‌های گسترده‌ای در نواحی دیگر هم صورت بگیرد مناطق بزرگتر و وسیع‌تری هم پیدا شود. هرچند کاوش‌های شوش هم فاقد لایه‌نگاری هستند و از ابتدایی‌ترین سیستم مستندنگاری بهره برده‌اند که باعث شده حجم بالایی از گل‌نشته‌های آغاز ایلامی فاقد بستر و بافت محیطی باشد (افشاری و یوسفی، ۱۳۹۹: ۶۴). تاکنون ۱۷۶۰ لوح آغاز ایلامی از محوطه‌های ذکر شده به دست آمده است که ۸۸٪ آن‌ها از شوش کشف شده‌اند (Desset, 2016: 70) و با وجود برخی تفاوت‌های مربوط به نظر می‌رسد علائمی که به عنوان نمادی از دسته کارگری مشخص شده‌اند، به همراه ترکیب این علائم، منعکس کننده یک سیستم پیچیده از تقسیم کار و توزیع وظیفه تخصصی باشد. در بسیاری از متون، کاتبان آغاز ایلامی برده‌های رده‌پایین را حساب نمی‌کردند ولی در طبقه‌بندی افراد دیگر، نقش آن‌ها را ثبت می‌کردند و بهترین حدسی که در مورد این گروه می‌توان زد این است که گروهی از برده‌ها بودند که به انجام کارهای اجباری مشغول بوده‌اند (Dahl et al; 2018; 18).

با مطالعه بر روی متون آغاز ایلامی می‌توان تولید و همکاری در خانواده و بین زن و مرد و کودک را روشن کرد (یوسفی، ۱۳۸۸). در این دوره، مشارکت زنان در تولیدات غیرخانگی به عنوان پیشرفت در این جوامع پیچیده تلقی می‌گردد (Yusefi et al; 2019). در جوامع آغاز ایلامی تولید صنایع دستی از خانوار به کارگران تخصصی با فعالیت‌های اقتصادی خاص داده



شده که موجب پیچیدگی اقتصادی در این جوامع شده است (همان). در الواح آغاز ایلامی متون پرداخت دستمزد کارگران گوناگونی را می‌توان یافت که نشان می‌دهد در بسیاری از مشاغل زنان و در موارد اندکی کودکان، هم‌پای مردان به کارهای تولیدی مشغول بودند که حاصل فعالیت آن‌ها به پرداخت دستمزد منجر می‌شده و احتمالاً مدیران در دوران آغاز ایلامی با مدیریت کردن منابع انسانی کار می‌کردند. اگرچه وظایف خاص و سازماندهی نیروی کار تا حد زیادی برای ما ناشناخته است (Dahl et al:2018;18). در این مقاله با توجه به نشان کارگر زن و مرد در متون و همچنین نشان و مقدار جیره مخصوص به کارگران سعی در روشن کردن وظایف نیروی کار و میزان دستمزد آن‌ها با توجه به جنسیتشان داریم.

### اهداف و ضرورت پژوهش:

دوران آغاز ایلامی با توجه به ثبت اسناد و مدارکشان بر روی گل‌نشته‌ها تحولات شدیدی در ساختارهای سیاسی و اقتصادی جوامع ایجاد کردند. گل‌نشته‌ها یکی از بهترین و گویاترین مواد فرهنگی هستند که اطلاعات بسیار ارزشمندی از چگونگی نظام سیاسی و اقتصادی در اختیار باستان‌شناسان قرار می‌دهند. در این نگارش با بررسی پرداخت دستمزد فعالیت‌های انسانی گل‌نشته‌های دوره آغاز ایلامی اطلاعات بسیار ارزشمندی در ارتباط با فن مدیریت، نظام اقتصادی و سیاسی در خود جای داده‌اند و تحلیل این متون تصویر واضحی از این جوامع در اختیار ما قرار می‌دهد.

### پرسش‌ها:

- شواهدی مبنی بر تفکیک جنسیتی نیروی کار در گل‌نشته‌های آغاز ایلامی وجود دارد؟

- آیا دستمزد و پرداخت جیره به کارگران بر اساس تفکیک جنسیتی تعریف شده است؟

احتمالاً می‌توان چنین پنداشت که گل‌نشته‌های آغاز ایلامی اسناد مکتوبی هستند که باعث رمزگشایی سبک زندگی افراد در این دوره می‌شوند. اکثر این متون شامل ثبت و انجام کارهای روزمره‌ای است که بخش عمده آن، نشان دهنده سبک زندگی خان‌سالاری و پرداخت دستمزد به کارگران است. پیچیدگی‌های سیاسی و اقتصادی در دوره آغاز ایلامی باعث پیدایش نظام جنسیتی در میان کارگران شده است. در این متون دستمزدها و حتی تعداد کارگران به صورت مجزا ثبت شده است. می‌توان معتقد بود که جیره پرداختی به کارگران ارتباط مستقیم با جنسیت آن‌ها دارد.

### پیشینه پژوهش:

اولین متون آغاز ایلامی در سال ۱۸۹۹ در طی کاوش‌های دموگران در شوش به دست آمد. یک سال بعد توسط «ونسان شایل»، زبان‌شناس هیئت فرانسوی مستقر در کاوش‌های شوش منتشر شد. تا پایان قرن بیستم، تقریباً ۱۴۵۰ گل-نشته آغاز ایلامی کشف شده از شوش منتشر شد. برخی از محققین تلاش کرده‌اند تا ارتباط نگارشی بین خط آغاز ایلامی و متون خط بابلی پیدا کنند که از میان آن می‌توان به کتاب دامرو و انگلوند (Damerow & Englund, 1989)، (Englund, 2004) و یاکوب دال (Dahl, 2005) اشاره کرد. آن‌ها با تحلیل گرافیکی متون آغاز ایلامی و شباهت آن با سیستم نگارشی آغاز میخی که اولین بار در دوره اوروک ۳۳۰۰ ق.م پدیدار شده (Englund, 1996:18) سعی بر شناسایی و ساختار سازی خط آغاز ایلامی کردند که تا حدودی موفقیت خوبی به همراه داشت. برای مثال یاکوب دال در سال ۲۰۰۵ میلادی یک رمزگشایی اولیه در متون آغاز ایلامی انجام داد که شامل گله‌های گوسفند و بز و همچنین بزرگی گله و وجود



نرها و ماده‌ها، بچه‌های دام‌ها و ارتباط میان ماده‌های بالغ و تولید شیر در گله بود و از دیگر رمزگشایی‌های آن مقایسه حسابداری با میان‌رودان بوده است (Dahl, 2005). فرانسوا دوسه در سال ۲۰۱۶ در مقاله خود به پرداخت کارگران رده پایین در متون آغاز ایلامی پرداخت (Desset, 2016). دال و هاوکینز در سال ۲۰۱۸ در مقاله‌ای با عنوان نیروی کار در دوره آغاز ایلامی به طور اختصاصی دو نشانه M388 (نشانه کارگر مرد) و M124 (نشانه کارگر زن) و جایگاه این دو نشانه را در متون مورد بررسی قرار داده‌اند (Dahl et al: 2018).

### پیدایش نگارش:

در پارینه‌سنگی زیرین و میانی نخستین مواد باستان‌شناختی که نشان دهنده استفاده از نماد در خاور نزدیک است به عصر انسان‌های نئاندرتال، دوره پارینه‌سنگی میانی، یعنی ۶۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ ق.م. تعلق دارد (Schmant-Besserrat; 2016: 116-117). در پارینه‌سنگی زبرین و میان‌سنگی، استفاده از گل آخرا بارها گزارش شده، در عین حال در محوطه‌های مختلف از لوانت تا عراق قطعات سنگ، ابزارهای استخوانی و ابزارهای مختلف سنگ آهکی پیدا شده که خطوط موازی بر روی آن حک شده است. کارکرد استخوان‌های نقش‌کنده و نقوش حیوانی دوره پارینه‌سنگی و میان‌سنگی را فقط می‌توان با حدس و گمان مشخص کرد (همان: ۱۱۸-۱۱۷). در دوره نوسنگی، نخستین جوامع کشاورزی خاور نزدیک، سنت‌های نمادین کهن را ادامه دادند و هنوز استخوان‌های بریدگی‌دار بخشی از مجموعه‌های روستا بود. با این وجود، کار کشاورزی نمادهای جدیدی آفرید که بی‌تردید پیامد یک اقتصاد نو و یک شیوه زندگی تازه بود. نمادهای جدید از نظر شکل و محتوا با هر آن چه از قبل استفاده می‌شد فرق داشت. این نمادها، ژتون‌های گلی بودند که به شکل‌های مختلفی ساخته می‌شد و هر یک نماینده مقدار مشخصی از یک محصول بود (همان: ۱۲۱-۱۲۰). ژتون‌ها حلقه اتصال بین چوب خط‌ها و تصویرنگارها هستند (همان: ۱۲۶). گویچه‌های گلی و لوحه‌هایی با نقش فشرده، بیانگر گام بزرگی در انتقال از نظام ژتونی به نظام نگارشی هستند. ژتون‌ها منعکس‌کننده شیوه کهنی از شمارش عینی هستند. نظام ژتونی، نمادی برای اعداد انتزاعی نداشت. در حالی که نگارش از شمارش انتزاعی به وجود آمده است (همان: ۷ و ۵).

نگارش در اواخر هزاره چهارم ق.م در میان‌رودان، در عراق کنونی، ابداع شده و از آن جا به مصر، ایلام و دره رود سند راه یافته است (همان). در سده ۱۹ میلادی که هیئت‌های باستان‌شناسی نخستین گنجینه‌های خطوط میخی را کشف کرده و با خود به اروپا بردند (همان: ۱۳) و حفاری سال ۱۹۳۰-۱۹۲۹ در اوروک انبوهی اطلاعات جدید درباره آغاز نگارش فراهم ساخت (همان: ۱۴).

### خط آغاز ایلامی:

بر اساس شیوه نگارش، می‌توان متون آغاز ایلامی را به سه واحد ساختاری تیتیر، ورودی و جمع کل تقسیم کرد (Englund, 2004a). تیتیر ردیفی از نشانه‌های غیر شمارشی و معنانگار را در بر می‌گیرد که در پی آن ورودی ثبت و علائم شمارشی می‌آید. تیتیر بر سطح روی گل در بالای گوشه چپ نوشته می‌شود که کلیت متن را مشخص می‌کند. علائم معنانگار و عددی آغاز ایلامی، در خطوطی از بالا به پایین و در ستون‌هایی تعریف شده، نوشته می‌شدند. در متون



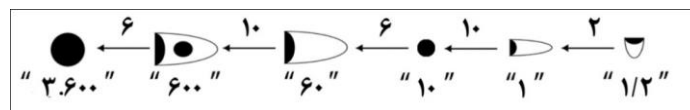
آغاز ایلامی، بخش غیر شمارشی از ورودی ثبت، می‌تواند با یک علامت معنی‌نگار نوشته شود نظر یا طرح پیچیده شده‌ای داشته باشد که از یک یا چند معنایگاری استفاده شده باشد (یوسفی، ۱۳۸۸).

کاتبان آغاز ایلامی از هر دو طرف گل‌نشته‌ها استفاده می‌کردند. کاتب صرف‌نظر از فضای باقی‌مانده بر روی گل‌نشته، معمولاً گل‌نشته را بر محور عمودی می‌چرخاند و جمع‌داری کل را در پشت گل‌نشته ثبت می‌کند (Englund, 2004a). زمانی که فضای بیشتری برای ورودی‌های حساب‌رسی مجزا نیاز بود، کاتب این ورودی‌ها را در سطح پشت، با معکوس کردن گل‌نشته در راستای محور عمودی‌اش ادامه می‌داد. سپس جمع‌کل ورودی‌ها را با برگشت به سطح روی گل‌نشته و معکوس کردن آن در راستای محور افقی‌اش ثبت می‌کرده است (یوسفی، ۱۳۸۸).

### سیستم‌های شمارشی:

#### شصت‌تایی

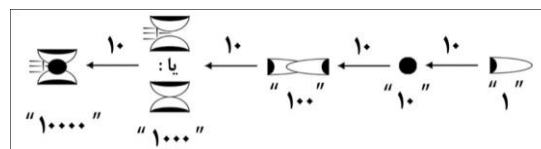
این سیستم عددی در متون آغاز میخی در سرزمین میان‌رودان و برای پدیده‌های مادی استفاده می‌شد که شامل حیوانات اهلی و وحشی، انسان‌ها، ابزارها، تولیدات چوب و سنگ و در بعضی موارد اندازه‌های استاندارد است. این سیستم در متون اداری آغاز ایلامی شوش با کاربرد محدود، مشاهده شده است (Scheil, 1905: no. 390-219-213-205-461-210-314).



شکل ۱: سیستم عددی شصت‌تایی گل‌نشته‌های آغاز ایلامی (حصاری، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

#### سیستم شمارشی ده‌تایی

این سیستم عددی در گل‌نشته‌های آغاز ایلامی برای حساب‌رسی و جمع‌داری موجودات جان‌دار شامل دام و افراد با رتبه اجتماعی پایین استفاده می‌شد که در گل‌نشته‌های آغاز میخی این سیستم عددی معادلی ندارد. سیستم ده‌گانی بومی احتمالاً برای توصیف کردن انسان‌ها با شهرت و اعتبار پایین و حیوانات کاربرد داشت. همچنین این سیستم نیز برای شمردن اشیای کوچک استفاده می‌شود (1935: no. 276-277-86-19; schiel, 1923: no. 205-229-275\*).

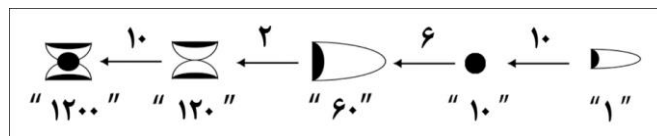


شکل ۲: سیستم عددی ده‌گانی گل‌نشته‌های آغاز ایلامی (حصاری، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

#### سیستم دوشصت‌تایی

تفاوت‌های بسیار اندکی میان سیستم دوشصت‌تایی متون آغاز میخی و گل‌نشته‌های آغاز ایلامی وجود دارد. این سیستم عددی برای ثبت کردن و حساب‌رسی جیره پرداختی که می‌تواند پیمانۀ گندم، جو، آب‌جو و... به کارگران بوده باشد

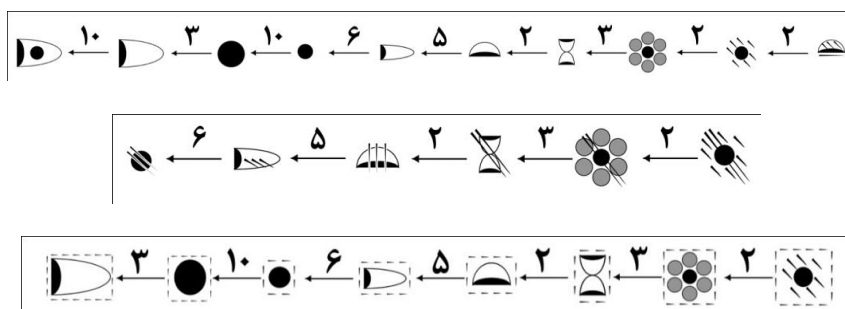
استفاده می شده است. این تولیدات همانند آبجو با پایین ترین سیستم گنجایشی غلات، نشان داده می شدند. هیچ مدرکی در متون آغاز ایلامی وجود ندارد که ثابت کند سیستم دوشصت تایی از سیستم عددی آغاز میخی اقتباس شده باشد. می توان گفت که این سیستم عددی، غلات تهیه شده را ثبت می کرده و فرآورده های غلات شامل آرد یا جو همراه با نان و جو خشک شده را در بر می گیرد (Scheil, 1923; no. 421 \* 1935; no. 50- 386-27-125).



شکل ۳: سیستم عددی دوشصت تایی گل نبشته های آغاز ایلامی (حصاری، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

### سیستم گنجایشی

یک سیستم عددی پایه در قالب، دو روش حسابرسی مقدار غلات با ارزش های حسابی متفاوت می باشد. این سیستم در متون آغاز میخی رواج یافته و به نظر می رسد که در متون آغاز ایلامی کاربرد یکسانی داشته باشد. سیستم های شمارشی گنجایشی از سیستم اولیه میان رودانی اقتباس شده و در گل نبشته های آغاز ایلامی بسیار رایج است (Schiel, 1905; no. 214,217\* 1923; no. 171\* 1935; no. 05-65-48).



شکل ۴: سیستم عددی گنجایشی گل نبشته های آغاز ایلامی (حصاری، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

### محوطه های دوره آغاز ایلامی:

**شوش:** از دیدگاه های جغرافیایی می توان گفت دشت شوش ادامه دشت های شرقی میان رودان است که یک بخش بیابانی و باتلاقی آن ها را از هم جدا می کند. تاریخ استقرار و گرد آمدن جمعیت و تشکیل جوامع روستایی در دشت سوزیانا به هزاره هشتم پیش از میلاد می رسد اما تولد شوش را می توان اواخر هزاره پنجم پیش از میلاد دانست. پس از کشف و شناسایی محوطه های اور و اوروک در میان رودان، توجه انگلیسی ها به ایران جلب شد و در سال ۱۸۵۰ پس از ورود به خوزستان در شوش به حفر گمانه هایی پرداختند (سیدسجادی، ۱۳۸۴: ۳۷۴). در سال ۱۹۰۲ با کشف اولین دو گل نبشته آغاز ایلامی از شوش در کنار سایر دست ساخته های مدیریتی، توسعه و تحولات این دوره مهم در تاریخ ایران با نظر به تحولات میان رودان بیان شد و از شوش به عنوان مرکز ایالت آغاز ایلامی یاد شده است (Amiet; 1968).

شوش دارای سه دوره است که دوره I نخستین اشغال و استقرار در شوش را عرضه می‌کند و شامل لایه‌های طبقات ۲۷ تا ۲۳ می‌شود (دلفوس و پرو، ۱۳۷۶: ۵۴)، دوره II با شاخصه پیدایش یک نوع سفال خشن (سفال لب برگشته خشن) از لایه ۲۲ به بعد تا لایه ۱۷ مشخص گردیده و با پدیدار شدن یک روش نشانه‌گذاری شمارشی در کنار مهرهای استوانه‌ای معین شده است. (همان: ۵۵) و دوره III طبقات ۱۶ تا b14 را شامل می‌شود. با لایه ۱۶ و پیدایش نخستین لوح‌های آغاز ایلامی که نشان‌دهنده رواج شیوه‌های نوشتاری در ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه است (طلایی، ۱۳۸۵: ۱۷۰) گل‌نبشته‌های متعلق به لایه ۱۶، با شکلی ظریف‌تر و مستطیل‌تر، به‌ویژه با پیدایش علائم معناینگار که همراه اعداد و ارقام بوده مشخص شده است. بر روی برخی از این گل‌نبشته‌ها، اثر مهر استوانه‌ای وجود دارد. به نظر می‌رسد سبک نگارشی آغاز ایلامی به موازات و هم‌زمان با خط آغازمیخی از ۳۱۰۰ ق.م به بعد تا اوایل هزاره سوم ق.م، به کار می‌رفته است (Carter; 1980). در این دوره آثار یک دوره سکونت پی در پی و مجموعه مواد باستانی به دست آمده که حاکی از یک دوره اشغال و استقرار پیوسته و مداوم است (لوبرون، ۱۳۷۶: ۵۵).

#### گل‌نبشته اول: (MDP17-45) (اکنون در موزه لوور پاریس قرار دارد)

این گل‌نبشته از جنس رس و از شوش به دست آمده است. سایز این لوح در دست نیست و سال انتشار اطلاعات اولیه این لوح سال ۱۹۲۳ میلادی است. این گل‌نبشته دارای تیترو ۷ ورودی می‌باشد. نوع این لوح اداری است و احتمالاً تعداد نفرات خاصی که برای شخص خاص و یا یک مؤسسه کار می‌کردند را شمارش کرده است. M327+M342 به عنوان تیترو در این گل‌نبشته آمده است. بر اساس نظریه انگلاند تیترو [M327+M342] است ولی دوسه تیترو را M147 | M327+M342 گرفته است (Desset, 2016) که با توجه به اداری بودن این لوح احتمالاً کسی است که تعداد نفراتی که برایش کار می‌کردند مهم بوده و نیاز به ثبت داشته است. نشان M388 که در پشت لوح آمده و جمع کارگران را شمرده است نشان‌دهنده این است که نشان‌های درون لوح به عنوان کارگر شمرده شده و اختلاف بین علامت‌ها به علت اداری بودن این لوح احتمالاً تخصص خاص این کارگران و یا موقعیت گروه کارگران و تعدادشان در آن موقعیت را ثبت کرده است. این گل‌نبشته دارای ۴ ردیف نوشته شده است و دارای تیترو و هفت ورودی است.

ورودی اول، گروه اول کارگران M291 M388 | M228~b+M320 | M242~k M388 M001 M147 است. در ورودی اول M388 دو بار به کار رفته که شاید دلیل بر تکرار این اسم بوده است که با سیستم عددی ده‌تایی که مخصوص شمارش گروه کار انسانی است با 4(N01) 9(N14) شمرده شده است. هر N14 در سیستم ده‌تایی برابر با عدد ۱۰ و هر N01 برابر عدد ۱ می‌باشد؛ بنابراین گروه اول کارگران ۹۴ نفر بوده‌اند. ورودی دوم، گروه دوم کارگران #M001 M387، شامل 9(N01) 6(N14) برابر با ۶۹ نفر می‌باشد. ورودی سوم، گروه سوم M001 M387 ~c M207، به تعداد 1(N23) 7(N01) 4(N14) برابر با ۱۴۷ نفر هستند. لازم به ذکر است در سیستم ده‌تایی N23، عدد ۱۰۰ خوانده می‌شود. ورودی چهارم دارای علامتی ناشناخته می‌باشد و تنها M001 x خوانده می‌شود که دارای 4(N01) 4(N14)، 4 کارگر است. M365 ورودی پنجم می‌باشد که دارای 50.5(N14) کارگر می‌باشد. M106 M318~a1 M032 M388 M147 ورودی ششم و دارای 2(N01) 4(N14) 112، 1(N23) کارگر و در ورودی هفتم و آخرین گروه کارگران (در اینجا یک محو شدگی بر روی لوح وجود دارد) [...] M218، تعداد 5(N01) 7(N14) ۷۵، 7 کارگر قابل شمارش هستند.

$$9(N14) 4(N01) + 6(N14) 9(N01) + 1(N23) 4(N14) 7(N01) + 4(N14) 4(N01) + 5(N14) + 1(N23) 1(N14) 2(N01) + 7(N14) 5(N01) = 94 + 69 + 147 + 44 + 50 + 112 + 75 = 591$$

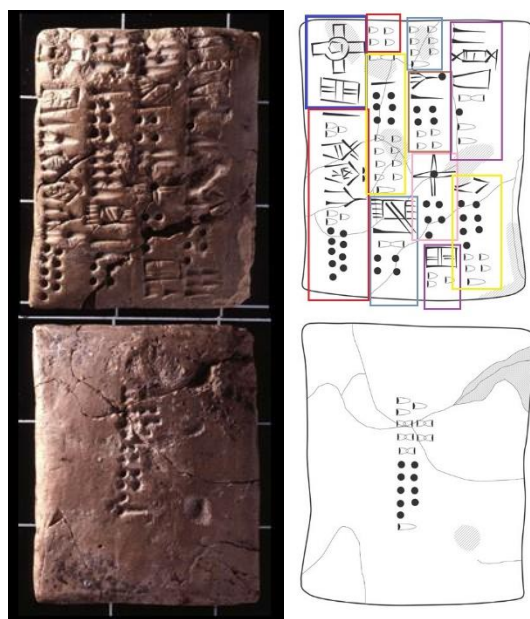




## ۹ / باستان پژوهی، دوره ۲۱، زمستان ۱۴۰۱

در پشت لوح بدون در نظر گرفتن موقعیت و تخصص خاص کارگران، کل تعداد کارگران که در متن با وظایف خاص گروه بندی شده بودند، شمارش شده است و با نشان کارگری M388 نشان داده شده است. یعنی می‌توان نتیجه گرفت این افراد با هر موقعیت و تخصصی که داشتند جزو کارگران سطح پایین و با جنسیت مذکر بوده‌اند.

$$M388, 5(N23) 9(N14) 1(N01) = 500 + 90 + 1 = 591$$



سال انتشار	سایز لوح	جنس	محل کشف	محل نگهداری	لوح
(Scheil, 1923)	در دسترس نمی‌باشد	رس	شوش	لوور پاریس	MDP17-45

### گل‌نیشته مربوط به متون کارگری

روی گل‌نیشته

1-|M327+M342|?

نشانه آغازین (نشانه خاندان یا مؤسسه)

2-M147 M001 M388 M242~k |M228~b+M320| M291 M388, 9(N14) 4(N01)

اسم یا نشانه آوایی + M388 (نشان کارگر مرد) + 10(N14) (۹۰) و 1(N01) (۴) مجموع ۹۴ کارگر مرد

3-M387 M001#, 6(N14) 9(N01)

نشانه مالکیت، تعداد ۹ + ۶۰

4-M207~c M001 M387, 1(N23) 4(N14) 7(N01)

نشانه مالکیت، تعداد 100(N23) (۲۳۰۰) و ۴۰ و ۷ = ۲۳۴۷



5-x M001 , 4(N14) 4(N01)

نشانه مالکیت، ۴ + ۴۰

6-M365 , 5(N14)

نشانه مالکیت، عدد ۵۰

7-M147 M388 M032 M318~a1 M106 , 1(N23) 1(N14) 2(N01)

اسم یا نشانه آوایی، نشان دهنده تعداد  $۱۰۰+۱۰+۲ = ۱۱۲$

M218 , 7(N14) 5(N01) [...]8-

شکسته شده، نشانه مالکیت، تعداد ۷۰+۵

پشت گل نبشته

M388 , 5(N23) 9(N14) 1(N01)

تعداد کارگران مرد شمارش شده، تعداد ۵۹۱

### گل نبشته دوم: (MDP26,156) (اکنون در موزه ملی ایران قرار دارد)

این لوح از جنس رس و از شوش به دست آمده است. اولین بار اطلاعات مربوط به آن در سال ۱۹۳۵ (Scheil) انتشار یافت. لوح دارای ابعاد  $۱۸ \times ۶۰ \times ۸۸$  میلی متر است. این لوح دارای چهار ردیف می باشد ولی تیترا آن از بین رفته و ۳ ورودی در گل نبشته مشخص است.

در چندین لوح آغاز ایلامی نسبت تخصص کارگری که با دو نشانه M388/M54 شناخته می شوند و پرداخت دستمزد آنها که نشانه M288 می باشد به نسبت ثابت و ۵/۰ محاسبه شده است. این نسبت بین کارگر با رتبه اجتماعی پایین و غلات در ۱۶ لوح از شوش مشاهده شده است که حقوق و دستمزد استاندارد برای پرداخت جیره به این کارگران داشته اند (Damerow and Englund 1989: 27 and 57). در گل نبشته های آغاز میخی، این نسبت برابر یک و یا  $۲۴/۲۵$  لیتر می باشد و پرداخت به کارگر رتبه پایین برای ۳۰ روز می باشد. از آن جایی که لوح های آغاز ایلامی بسیار شبیه لوح های آغاز میخی است و این نسبت ۵/۰ است، می توان نتیجه گرفت این مقدار جیره برای ۱۵ روز کارگران آغاز ایلامی بوده است (desset,2016). سیستم شمارش کارگران سیستم ده تایی و سیستم شمارش جیره سیستم شمارش حجمی می باشد.

ورودی ها:

۱-تعداد کارگر: ۱۴۵۶ ، میزان جیره: ۷۲۸ ، نسبت: ۰/۵

۲-تعداد کارگر: ۹۷۳ ، میزان جیره: ۴۸۶/۵ ، نسبت: ۰/۵

۳-تعداد کارگر: ۱۰۲ ، میزان جیره : ۵۱ ، نسبت: ۰/۵

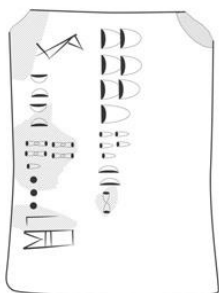
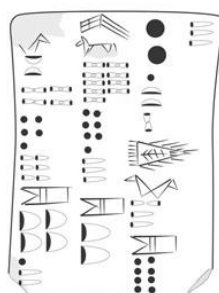


## ۱۱ / باستان پژوه، دوره ۲۱، زمستان ۱۴۰۱

تعداد کل کارگر: ۲۵۳۱ و کل جیره: ۱۲۶۵/۵ ، نسبت: ۰/۵

در ورودی‌های این گل‌نیشته (در هر سه ورودی) M054 (نشان کارگر) دیده می‌شود. در ورودی دوم احتمالاً به علت خطای طراحی و یا نگارش به اشتباه M054 نشان دیگر ترجمه شده است.

سال انتشار	سایز لوح	جنس	محل کشف	محل نگهداری	لوح
(Scheil, 1935)	۱۸ × ۶۰ × ۸۸ میلی متر	رس	شوش	موزه ایران باستان	MDP26-156



MDP 26, 156



### گل‌نیشته مربوط به متون کارگری

روی گل‌نیشته

1-x , 1(N51) 4(N23) 5(N14) 6(N01)

شکسته شده، 1 (N01)= 1, (N14)=10, (N23)= 100, (N51)= 1000، تعداد ۱۴۵۶

2-M288 , 4(N34) 1(N14) 2(N01)

M288 نشان جیره می‌باشد و N34 نشان غلات که برابر با عدد ۶۰ است. مقدار عددی ۲۵۲

3-M059 M454~b# , 9(N23) 7(N14) 3(N01)

نشان مالکیت، تعداد ۱۷۳

4-M288 , 2(N34) 2(N45) 1(N14) 2(N39B) 1(N24)

میزان جیره

5. M136~f M054 , 1(N23) 2(N01)

نشان مالکیت، عدد ۱۰۱

6. M288 , 8(N14) 3(N01)

نشان جیره، تعداد ۸۰۳

**پشت گل نبشته**

1. M054# , 2(N51) 5(N23)# 3(N14) 1(N01)

تعداد کارگران تخصصی

2. M288 , 7(N34) 5(N01) 2(N39B) 1(N24)

مقدار جیره مخصوص به تعداد کارگران

**گل نبشته سوم از شوش (MDP26, 161) (اکنون در موزه ملی ایران قرار دارد)**

لوح MDP26-161: این نمونه لوح، نسبت جیره و کارگر را که احتمالاً برای ۱۵ روز بوده، ثبت کرده و این نسبت بین M054 (کارگر با رتبه اجتماعی پایین) و M288 (جیره) برابر ۵/۰ می باشد. تیترا در این لوح نامشخص است و یک ورودی دارد که تعداد کارگر را شمارش و ثبت کرده و میزان جیره مخصوص او را آورده است.

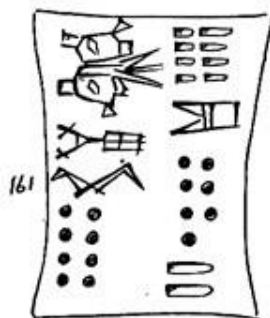
کارگر M054: ۸۸ (سیستم شمارش ده تایی)

جیره M288: ۴۴ (سیستم حجمی)

نسبت جیره و کارگر: ۰/۵



سال انتشار	سایز لوح	جنس	محل کشف	محل نگهداری	لوح
(Scheil, 1935)	۵۱×۳۶×۱۵ میلی متر	رس	شوش	موزه ایران باستان	MDP26-161



لوح: MDP26,161

**گل نبشته مربوط به متون کارگری**

روی گل نبشته

1. X

نشانه آغازین (شکسته شده)

2. M210~f M054 , 8(N14) 8(N01)

نشان مالکیت، کارگر متخصص، تعداد ۸۸

3. M288 , 7(N14) 2(N01)

میزان جیره

### پشت گل نبشته

خالی

### محوطه تل ملیان:

ملیان در دشت بیضاء، حوزه رود کر، در منطقه فارس ایران، ۴۶ کیلومتری شمال شیراز، ۴۳ کیلومتری غرب تخت جمشید (پرسپولیس) و حدود ۴۶۰ کیلومتری جنوب شرقی شوش قرار دارد (Sumner, 1974).

استقرار آغاز ایلامی در تل ملیان ابتدا به ساکن در دوره "بانس" میانه پایه‌ریزی شده است (Sumner, 1974- 1979; Alden; 1980, Nicholas). این زمان متعلق به بانس میانه است که تقریباً با لایه ۱۶-۱۴ آکروپل در شوش در ۳۲۰۰ تا ۲۹۰۰ قبل از میلاد تخمین زده می‌شود. مواد مشخصی از فرهنگ دوره آغاز ایلامی در دوره بانس میانی ملیان حضوری گسترده دارند: لوحه‌ها و اثر مهرهای استوانه‌ای که به نظر می‌رسد معرف نظام جدید نظارت اداری دوره معروف به آغاز ایلامی بوده و در سرزمین‌های وسیعی گسترش یافته بودند. در روی سطح لوحه‌های تل ملیان که از کارگاه‌های ABC و TUV به دست آمده نشانه‌های ایدئوگرافیک و ارقامی حک شده است (اسکالونه، ۱۳۹۴: ۵۳-۵۲).

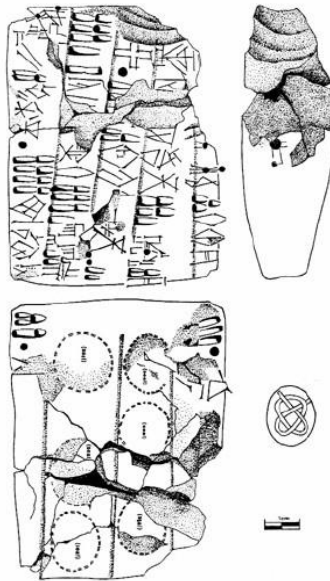


### گل‌نبشته تپه ملیان (در موزه ملی ایران)

این لوح از جنس رس می باشد و طبق نظرات از تپه TUV ملیان یافت شده است. این گل‌نوشته از قسمت U166-64 ترانسه به دست آمده است و دارای سایز ۰۲۴ × ۰۶۰ × ۰۷۸ میلی‌متر می‌باشد که اطلاعات مربوط به این لوح اولین بار در سال ۱۹۷۶ انتشار یافته است. این لوح دارای خط جداکننده است ولی به علت آسیب ورودی‌ها قابل تشخیص نیست.

این لوح در ملیان تعدادی کارگر مرد با تخصص‌های خاص و موقعیت و کاری که انجام می‌دهند را که احتمالاً متعلق به یک مالک و یا یک مؤسسه هست شمارش کرده و آن‌ها را در چند گروه جای داده است. در جمع کل در پشت لوح میزان کارگران با نشان M388 نمونه کارگر با رتبه اجتماعی پایین آورده شده و تعداد این کارگران ثبت شده است. احتمالاً در ستون‌های بعد بر اساس تولید، این کارگران شمرده شده‌اند ولی لوح از بین رفته و این فقط حدس است.

لوح	محل نگهداری	محل کشف	جنس	سایز لوح	سال انتشار
89ff.photo2	موزه ایران باستان	ملیان	رس	۷۸ × ۶۰ × ۲۴ میلی متر	(Stolper, 1976)



### گل‌نیشته مربوط به متون کارگری

روی گل‌نیشته

1. x x ,

شکسته شده

2. M388 x M248~c M096#? , 1(N14) 8(N01)

کارگر مرد، نشانه مالکیت تعداد ۱۸

3. M222 x x , 7(N01)

شکسته، عدد ۷

4. M387 M066# x [x] M263 M218 , 7(N01)

نشانه مالکیت، شکستگی، نشانه بز ماده، تعداد ۷

5. x M388 M057~b# [...] M325 , 1(N14) 3(N01)#

شکستگی، اسم یا نشانه آوایی، تعداد ۱۳

6. M388 [M218+X] x x x M096 , 2(N14) 2(N01)

نشانه کارگر مرد (اسم)، تعداد ۲۲

7. M038~f#? M146#? [...] M110~a M242~b# M096 , 5(N01)

نشانه مالکیت، عدد ۵

8. [M136+M365] M388 M029~a [...] , [...]

نشانه مالکیت، اسم یا عبارت هجایی (شکستگی)

9. [...] x M377~e M054# M388 M218 M219 M029~a , [...]

شکستگی، نشانه کارگر تخصصی مرد، اسم یا عبارت آوایی (شکستگی)

10. x , [...]

شکستگی

### پشت گل‌نیشته

ستون اول

1. [...] x , 1(N14) 3(N01)#



شکستگی، عدد ۱۳

ستون دوم

1. M388 , 1(N23) 1(N14) [...]

علامت کارگر مرد، تعداد ۱۱۰، شکستگی

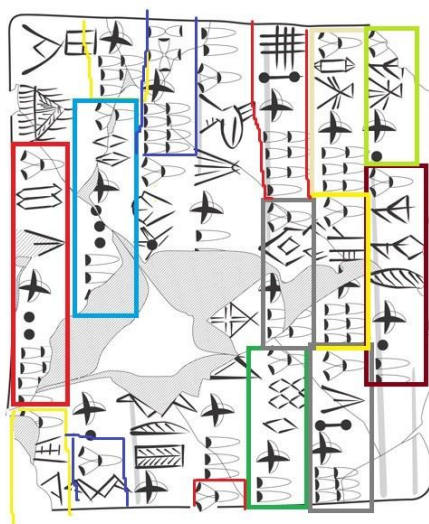
### محوطه تپه یحیی:

تپه یحیی در دره صوغان، در حدود ۲۲۵ کیلومتری جنوب کرمان و در ۳۰ کیلومتری شمال شرق شهرستان دولت آباد واقع شده است. ارتفاع این دره از سطح دریا حدود ۱۲۰۰ متر است (اسکالونه، ۱۳۹۴: ۵۸). در این تپه، مدارک آغاز نگارش از یحیی IV به دست آمده است (Lamberg-Karlovsky, 1971:48-82 & 1971:88- Damerow and Englund , 1989- Potts, 2001:10-13). در دوره IVC (بین حدود سال ۲۹۰۰-۲۵۰۰ ق.م) از تپه یحیی تعداد ۲۶ گل‌نشته با نوشته و نشانه‌های آغاز ایلامی و همچنین سفال‌هایی شبیه شوش، تل گسر و تل ملیان به دست آمده است که به احتمال زیاد توسط افرادی از خوزستان و یا فارس که به این منطقه آمده بودند اشاعه یافته است (سیدسجادی، ۱۳۸۴: ۳۰۰).

### گل‌نشته تپه یحیی (موجود در موزه ملی ایران)

این لوح از جنس رس و ابعاد ۹۱×۷۷×۱۸ میلی‌متر است. اطلاعات مربوط به این گل‌نشته اولین بار در سال ۱۹۸۹ (Damerow & Englund, 1989) منتشر شده است. این لوح دارای ۷ ردیف است و تیترو و چند ورودی در آن مشخص

است.



با توجه به ورودی‌های مشخص شده بر روی این لوح، کل ورودی‌ها با M388 آغاز شده است؛ پس می‌توان نتیجه گرفت که شاید تیترو که M209~C ترجمه شده است، نشان بعد را هم در بر می‌گیرد و IM136+M071~aI و M209~C را شامل می‌شود که نشان دهنده مالک و یا مؤسسه است و بعد از آن ورودی‌ها آغاز می‌شود که نشان کارگر با رتبه پایین (M388) است. نشان‌ها در کنار علامت‌هایی آمده است که با توجه به علامت‌ها که در بین آن‌ها M124 و M388 و M072 آمده است به احتمال خیلی زیاد نام کارگران و یا طایفه‌ای است که زیر نظر این مالک و یا قبیله خاص هستند و قصد از آوردن

این نام‌ها این گونه که مشخص است و به دلیل آوردن نشان M346 که نشان دام است، تعداد دام هر کدام از آن‌ها ثبت شده است. این دام‌ها بر اساس سیستم ده‌تایی شمرده شده‌اند ولی با توجه به این که ما قسمت پشت لوح را نداریم به طور قطع نمی‌توان نظر داد که چه چیزی قصد اصلی از ثبت در این لوح بوده است. شاید تعداد دام‌های متعلق به هر فرد در آن طایفه ثبت شده و یا تعداد دام‌هایی که مالک به هر گروه داده است.

سال انتشار	سایز لوح	جنس	محل کشف	محل نگهداری	لوح
(Damerow, & Englund, 1989)	۹۱ × ۷۷ × ۱۸ میلی متر	رس	یحیی	موزه ایران باستان	لوح شماره ۱۲

گل نبشته مربوط به متون کارگری و دامی

روی گل نبشته

1. M209~c ,

نشانه آغازین (نشانه خاندان یا مؤسسه)

2. [M136+M071~a] M388 [M296+M296] M072# M346 , 2(N14) 7(N01)#

نشانه آوایی یا اسم + ۲۷ رأس گوسفند ماده بالغ

3. M388# x x M346 , 5(N01)

نشان کارگر مرد (دارای شکستگی) تعداد ۵ رأس گوسفند ماده بالغ

4. M388 M218 M219 M346 , 3(N14) 2(N01)#

اسم یا نشانه آوایی، نشان مالکیت به همراه ۳۲ رأس گوسفند ماده بالغ

5. x M346 , 1(N14)

دارای شکستگی، ۱ رأس گوسفند ماده بالغ

6. M388 M054 M387 M391 M346 , 8(N01)

نشان کارگر مرد متخصص به همراه ۸ رأس گوسفند

7. M346 M490 M365#? , [...]

نشان گوسفند ماده بالغ (دارای شکستگی)

8. M054# x M149~c M346 , 2(N01)

نشانه مالکیت، دو رأس گوسفند ماده بالغ

9. M388 x x M346 , 2(N01)#

کارگر مرد (شکستگی) دو رأس گوسفند ماده بالغ

10. M263~1# x M346 , 3(N01)

نشانه مالکیت، ۳ رأس گوسفند ماده بالغ

11. M388 M206~b M371 M346 , 7(N01)





## ۱۷ / باستان پژوه، دوره ۲۱، زمستان ۱۴۰۱

اسم مرد به همراه ۷ رأس گوسفند ماده بالغ

12. M388 M285~m M346 , 4(N01)#

اسم مرد به همراه ۴ رأس گوسفند ماده بالغ

13. M388 M491 M218 M346 , 2(N01)

اسم مرد به همراه ۲ رأس گوسفند ماده بالغ

14. M388 M304 M096~2 M346 , 6(N01)

اسم مرد به همراه ۶ رأس گوسفند ماده بالغ

15. M388 M003 M026~a M346# , 6(N01)

اسم مرد به همراه ۶ رأس گوسفند ماده بالغ

16. M388 M072 M371 M346 , 6(N01)

اسم مرد به همراه ۶ رأس گوسفند ماده بالغ

17. M388# M124 M097~f? M346 , 1(N14)

اسم مرد به همراه ۱ رأس گوسفند ماده بالغ

18. M388 M124 M314 x M346 , 1(N14) 2(N01)

کارگر مرد و کارگر زن به همراه ۱۲ گوسفند ماده بالغ



### نتیجه گیری:

خانواده نقش مهمی را در دوران آغاز ایلامی ایفا می کرده است. جایی که فعالیت زنان صرفاً به مشاغل خانگی ختم نمی شده و همپای مردان به کارهای تخصصی اشتغال داشتند و حتی در بعضی موارد و در متونی هرچند کم، کودکان نیز در این اشتغال حضور داشتند. فرهنگ آغاز ایلامی ممکن است در اکثر موارد کارگاه‌های غیر داخلی را نداشته باشد اما تولید تخصصی به ویژه محصولات حیوانی، شاید یک فرم متمایز داشته و علاوه بر تخصص در یک زمان، اغلب به صورت تمام وقت بوده و دریافت دستمزد آن‌ها به صورت نصف ماه (۱۵ روز) بوده است و این موضوع باعث پیچیدگی سیاسی و اقتصادی در این دوران بوده است. برای تشخیص مفهوم سنتی تفکیک جنسیتی، باید کار جنسیتی یا کار تخصصی را در جوامع آغاز ایلامی شناسایی کنیم. به رسمیت شناختن تولید داخلی از طریق نقل و انتقال کارگران و متون مربوط به جیره، پیشرفت‌هایی را در برجسته‌سازی فعالیت‌های متعدد درون خانواده انجام داده است خانوار به عنوان یک منبع، زمینه را برای مشارکت مردان، زنان و کودکان در اقتصاد سیاسی فراهم می کند. ما استدلال می کنیم مفاهیمی مانند تمایز کار بین اعضای خانواده برای تولید یک محصول خاص درک ما را در این مورد بالا می برد. هرچند با مطالعه متون به این نتیجه می رسیم که تعداد کارگران مرد بیشتر از زنان و کودکان است ولی این سهمین شدن زنان در مشاغل غیرخانگی و پرداخت دستمزد به آن‌ها گامی بلند برای پیشرفت آن‌ها و جامعه آغاز ایلامی بوده است.

نشان M388 (کارگر مرد)، M124 (کارگر زن)، M288 (ظرف غلات که ظرفیت را مشخص می‌کند) و M218 (احتمالاً نشانه دانه یا محصول) چهار نشانه رایج در متون آغاز ایلامی است (Dahl et al:2018;17). M388 ممکن است مخفف مرد، از طبقه اجتماعی خاص باشد (Damerow/Englund, 1989:29 and 57). این نشان گاهی قبل از مجموعه‌ای از نشانه‌ها می‌آید که در این حالت ممکن است اسمی را ساخته باشد و در مدلی دیگر که این نشان در متون آمده به عنوان نشانه‌ای برای شمردن کارگر مرد بدون این که نام کارگر اهمیتی داشته باشد آمده است و تنها تعداد این کارگران مدنظر بوده و در مواردی هم تنها به عنوان نشان دادن جنسیت مرد در متن مورد نظر آمده است. M124 هم مانند نشانه M388 وقتی در آغاز زنجیره می‌آید نشانه‌های اسمی و احتمالاً آوایی هستند و به مراتب گوناگون به کار رفته است که به عقیده نگارندگان جایگاه جنسیت را به زنجیره اسمی می‌دهد و بسیار شباهت با نشانه SAL در خط ایلام قدیم دارد. البته پیشتر انگلوند معادل نشانه SAL را در خط آغاز ایلامی با مقایسه نمونه آغاز میخی مشخص نموده است (Englund, 2004: fig. 5.14) که احتمالاً قابل قبول است و بنا به بررسی‌های صورت گرفته نشانه M72=SAL برابر است اما از آنجایی که در خط آغاز ایلامی نشانه‌های گوناگونی برای یک جاندار مانند حیوانات دامی به کار رفته است و از طرفی تنها دو نشانه M388 و M124 در آغاز زنجیره‌های اسمی به کار رفته و تعداد دفعات نشانه M124 حدود یک چهارم نشانه مردان است تا حدودی قابل درک است که این نشانه برای جنسیت مؤنث استفاده می‌شده است.

## کتابنامه:

## فارسی

- آسکالونه، انریکو. ۱۳۹۴. «باستان‌شناسی جوامع ایران باستان (در هزاره سوم پیش از میلاد)». ترجمه دکتر سیدمنصور سیدسجادی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- افشاری، حسن و یوسفی زشک، روح‌الله. ۱۳۹۹. «بررسی تحلیلی پیدایش نگارش در ایران و میان‌رودان در اواخر هزاره چهارم ق.م». نشریه مطالعات باستان‌شناسی پارسه، سال چهارم (شماره ۱۱).
- آمیه، پیر. ۱۹۶۸. «تاریخ عیلام». مترجم شیرین اسلامی ندوشن بیانی، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- پاتس، تیموتی. ۱۳۹۷. «ایران در اسناد میان‌رودانی». ترجمه خشایار بهادری، تهران: فرزبان روز.
- گریشمن، رومن. ۱۳۷۸. «سیلک کاشان (کهن‌ترین زیستگاه انسان در فلات ایران)». جلد اول، ترجمه اصغر کریمی، سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه).
- حصاری، مرتضی. ۱۳۹۲. «شکل‌گیری و توسعه آغاز نگارش در ایران (از پیش از نگارش تا آغاز ایلامی)»، سمت.
- سید سجادی، سید منصور. ۱۳۸۴. «نخستین شهرهای فلات ایران». (جلد اول)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- طلائی، حسن. ۱۳۸۰. «عصر مفرغ ایران». سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).



-لوبرون، آلن. ۱۳۷۶. شوش و جنوب غربی ایران (سیر تکامل اجتماعی و فرهنگی از هزاره هفتم قبل از میلاد تا یورش مغول). گزارش گردهمایی بین‌المللی شوش و سمینار بلو زیر نظر ژان پرو و ژنویو-دلفوس، شوش ۳: لایه ۱۶ پیدایش نخستین لوح‌های آغاز ایلامی تا b14، ترجمه هاید هاقبال، مرکز نشر دانشگاهی، انجمن ایران شناسی.

-هلوینگ، باربارا. ۱۳۸۳. «آغاز ایلامی در فلات مرکزی ایران در سفالگران سیلک». ترجمه صادق ملک شه‌میرزادی، تهران: نشر سازمان میراث فرهنگی، ص: ۱۴۹-۱۵.

- یوسفی زشک، روح الله. ۱۳۸۸. پیدایش نهادهای پیش حکومتی در فلات مرکزی ایران؛ خان سالارهای آغاز ایلامی در تپه سفالین-پیشوا، پایان‌نامه دکتری تخصصی باستان‌شناسی پیش از تاریخ دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، به راهنمایی دکتر کمال الدین نیک‌نامی.

### منابع لاتین

-Afshari, Hassan & Yusefi zoshk, Ruhollah. 2022. "an investigation on connection of ideograms related to the chain of phonetic signs in the proto-Elamite writing system". Journal of Archaeological Studies No. 1, Vol. 14, Serial No. 29.

-Alden, John R. Regional Economic Organization in Banesh Period Iran, Ph.D. dissertation, Department of Anthropology University of Michigan, 1979.

-Alizadeh. Abbas, Ahmadzadeh. L. and Omidfar. M. 2014. "Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, Southwestern Iran". Excavations at Tall-e Geser and Regional Surveys of the Ram Hormuz Area, Oriental Institute Publications 140.

-Amiet. P., M. Tosi, and P. Meriggi. 1978. "Phase 10 at Shahr-i Sokhta: Excavations in Square XDV and the Late 4th Millennium B.C. Assemblage of Sīstān", East and West 28 (1/4) (December 1) Pp: 9-31.

-Carter, E. 1980. "Excavations in Ville Royale I at Susa: The Third Millennium B.C. Occupation". Cahiers de la de'le'gation an arche'logique française en iran (DAFI) Paris , 11:11-134.

-Dahl, Jacob L. 2005. "Complex Graphemes in proto-Elamite". Cuneiform Digital Library Journal:3.

-Dahl, Jacob L. 2013. "Early Writing in Iran." In Potts D. T., ed., Oxford Handbook of Iranian Archaeology. Oxford: Oxford University Press, pp. 233-262.

- Dahl, J. L, L. F, Hawkins, Kelley.K . 2018. "Labour Administration in Proto-Elamite Iran". Terminology related to the Work Force and Job Categories in the Ancient Near East (A. Garcia-Ventura, ed.), 15-44. Alt Orient und Altes Testament 440. Ugarit Verlag: Münster.



- Damerow, Peter, Englund, Robert K. 1989. "The Proto-Elamite Texts from Tepe Yahya". American school of Prehistoric Research Bulletin 39. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Desset, Francios 2016. Proto-Elamite Writing in Iran, Tehran University, Iran.
- Englund, Robert K. 1996. "The Proto-Elamite Script." In Peter T. Daniels & William Bright, eds., The World's Writing Systems. Oxford University Press, pp: 160-164.
- Englund, Robert K. 2004. "The state of decipherment of proto-Elamite". In Stephen D. Houston, ed., The First Writing: Script Invention as History and Process. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 100-149.
- Ghirshman, R. 1934. "Une tablette proto-élamite du plateau iranien". Revue d'Assyriologie 31. Pp: 115-119.
- Karlovski, Lamberg. 1967-1975. "Excavations at Tepe Yahya". Iran. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology Harvard University, Cambridge, Massachusetts 2004.
- Matthews, R., Fazeli. H.N. 2022. "The Archaeology of Iran from the Palaeolithic to the Achaemenid Empire". Routledge World Archaeology. Taylor & Francis Group. London and New York.
- Nicholas, Ilene Mildred. A spatial/functional analysis of late fourth millennium occupation at the TUV mound, Tal-e Malyan, Iran. Ph.D. dissertation, Department of Anthropology, University of Pennsylvania, 1980.
- Potts, Daniel T, Lamberg, Karlovsky, Carl.C, Beale, Thomas.W, Adovasio, James and Pittmann. Holly. 2001. "Excavations at Tepe Yahya, Iran". 1967-1975. The Third Millennium. Cambridge, Cambridge: Harvard University.
- Scheil, Vincent. 1905. Documents en écriture Proto-Elamite (MDP6). Paris: Leroux.
- Scheil, V. 1923. "Textes de comptabilité proto-élamites". Mémoires de la Délégation en Perse 17, Paris.
- Scheil, V. 1935. "Textes de comptabilité". Mémoires de la Mission Archéologique en Perse 26; Paris.
- Schmandt-Besserat D. 1998. "Near Eastern Archaeology". vol. 61, No. 2, pp: 109-117.
- Schmandt-Besserat D. 2016. "How Writing Came About". Translated by Aliakbar Vahdati, Shapikan Publications.
- Stolper, Mathew W. 1985. "Proto Elamite Texts From Tall-I Malyan". Sonderdruck.
- Sumner, W. M. 1974. "Excavations at Tal-e Malyan". Iran, Vol 12. pp: 155-180.
- Vallat, F. 1971. "Les documents épigraphiques de l'acropole". Cahiers de la Délégation Archéologique Française en Iran 1 (CahDAFI 1; Paris, France: Geuthner), pp: 235 - 245.



-Vallat, F. 2003. "Un fragment de tablette proto-élamite découvert à Ozbaki, au nord-ouest de Téhéran", Akkadica". *Render visibles les soins infrimer*, 124: Pp. 31-229.

-Whitcomb. D. S. 1971. "The Proto-Elamite period at Tall-i Ghazir, Iran". unpublished B.A. thesis. University of Georgia. Athens.

-Yousefi zoshk, Rouhollah, Baghizadeh, saeed, Etemadifar, donya .2019. gender transformation in prehistoric and archaic societies: "The Gender Division of Labor during the Proto Elamite period in Late 4th millennium Iran".

